

Oponentský posudek o habilitační práci
Mgr. Et Mgr. Ivy Adámkové, Ph.D.
 (Obor Řecká a latinská studia)

**Polemika mezi cisterciáckým a clunyjským mništvím
 a spis *Apologia Bernarda z Clairvaux***

Překlada Bernardova dílka, který je jádrem předloženého habilitačního spisu, předesílá autorka několik kapitol. Nejprve představuje genezi a strukturu textu, poté v několika podkapitolách jeho tematiku: po krátké charakteristice (sporné body, které vyvolávaly napětí mezi cisterciáky a clunyjskými mnichy) zde čteme o metafoře Josefovy nesešité (sic!) suknice, o dobově zvlášť aktuální otázce změny řeholní observance, o typologické alegorii Marta a Marie – *vita activa, vita contemplativa*. Dále autorka informuje o rétorice Bernardovy polemiky i argumentace – nejprve pojem *solitudo*, pustina, v němž se mj. spojuje odkaz na putování Izraele do zaslíbené země (jistě nejen Dt 32, 10, místo uvedené v práci na s. 38), pak autorita Jeronýmových listů, posléze Bernardova práce s autoritou výchozí, s Řeholí Benediktovou.

Další text práce (od s. 48) se zabývá pod souhrnným titulem kapitoly „Kritika clunyjských zvyklostí“ druhým dílem Bernardovy Apologie (od c. 5 /10/), který je věnován „otázkám spojeným s každodenním životem mnišských komunit“. Dostí obsáhlá podkapitola „Bernardovo pojetí smyslů“ přináší nejen dokumentaci tohoto pojetí, např. Bernardovu klasifikaci – spíše hodnotové a funkční řazení smyslů, ale také Bernardovu věcnou aplikaci. V této části práce autorka nevychází z Apologie pro Viléma, nýbrž z Bernardova kazatelského díla a ze sbírky Sentencí (*Sämtliche Werke IV*; chybí v závěru práce v seznamu pramenů). Nejprve konstatuje rozdíl mezi Augustinovou a Bernardovou koncepcí. Ten však z dalšího rozboru v této kapitole není nijak zřejmý: jde snad o Augustinovo vystižení a zdůraznění eschatologické dimenze? odkaz k 1 K 13, 12 „*nunc videmus in aenigmate...*“, zatímco Bernardovo pojetí zraku je spíše instrumentální? Zajímavý je zde popis procesu vidění, který je u Bernarda interpretován platonsky; rozhodně oba teologové považují v hierarchii smyslů za první a nejdůležitější smysl zrak. – (Mimochodem: nerozumím tady formulaci „v Janově novozákonním smyslu“, s. 51). Vedle výchozího srovnání s Augustinem se v této kapitole setkáme také se Sugerem ze St.-Denis a s dalším Bernardovým současníkem a cisterciáckým bratrem Aelredem z Rievaulx. Tyto zdařilé a poměrně obsáhlé odstavce o Bernardově pojetí zrakových vjemů nesystematicky předjímají téma jedné z následujících podkapitol („Lákavá četba v mramoru“, s. 77 a další), v níž je Bernardův vztah k výtvarnému umění vyložen na textu závěrečného úseku Apologie, kde autor kriticky uvažuje o umělecké výzdobě klášterů a kostelů. Že jde u I. Adámkové o jediné téma, ač pojednávávané v odlišných kontextech, vyplývá i z totožných formulací obou uvedených podkapitol (s. 54, s. 77, 78). Podkapitola „Bernardovo pojetí smyslů“ je podle mého mínění nejlepší částí předloženého spisu, ovšem, jak vyplývá z řečeného, celku této práce se vymyká jednak užitými zdroji (většinou nikoli „Apologia“), jednak důslednějším uplatněním komparativní metody (Augustin, Aelred, Suger). Je také, a to jednoznačně ke svému prospěchu, více badatelsky a méně popisně postavena, tj. vychází spíše z Bernardových textů a méně se odvolává na sekundární literaturu.

V následujících podkapitolách „Kritiky clunyjských zvyklostí“ seznamuje autorka s obsahem dalších oddílů Apologie: nejprve se v podkapitole „Stravování“ (s. 57-67), která je

upravenou a zkrácenou verzí autorčiny studie uveřejněné r. 2017 v Revue Bénédictine. Zabývá Bernardovou kritikou nenáležitých stravovacích zvyklostí v kláštorech. V obou verzích, tištěné i habilitačně předložené, si nejvíc pozornosti zaslouží pasáže o přímé soudobé reakci na text Apologie (Reprehensio libelli abbatis Clare Valis, jinak Antibernardus). Recenzentovi zde nutně vyvstane otázka, proč není v předložené práci „Antibernardus“ vzat v úvahu i u ostatních tematických segmentů Apologie, a z jakého důvodu se z něj čerpá u kritiky právě stravovacích zvyklostí. O tomto i dalších soudobých textech reagujících na Apologii je pak zmínka ještě dál (byla by v daném rozsahu na místě již i zde) na s. 83, pozn. 311, u kapitoly „Risus monasticus“. Při nezbytném srovnání podkapitoly se zmíněnou autorčinou studií „Kritik der Essengewohnheiten bei der Cluniazensern in der Apologie Bernhards von Clairvaux“ je zjevné, že zkrácená verze, uplatněná v předložené habilitační práci, citelně ubrala na kvalitě originální studii, je méně náročná, že přináší výklad povrchnější než originál, a že je tento text patrně určen jinému publiku (jako by na habilitační spis měly či mohly být kladeny menší nároky).

Další podkapitoly se zabývají nároky na péči o nemocné, kritikou jízdnic doprovoďů (zde by asi stála za zmínku zjevná aluze na tuto Bernardovu kritiku v Jenském kodexu a v latinských kritických textech rané české reformace vůbec) a vynalézavých obměn mnišského šatu, poslední podkapitolou je již zmiňovaná a vtipně nadepsaná „Lákavá četba v mramoru“, o níž jsem se zmínila u Bernardova výkladu o zrakovém smyslu (*concupiscentia oculorum*; také zde lze poukázat na využití příslušných Bernardových výroků v literatuře české reformace).

Poslední kapitola (před „Závěrem“, který najdeme na s. 99-101) předloženého spisu je nadepsána „Risus monasticus“ a je zdařilá. Je v ní představen nejen Bernardův názor, jak je možno jej vysledovat v Apologii, ale také stanoviska z počátků monastických společenství z jejich následného vývoje, a také Bernardovy výroky o smíchu, veselí a jeho různých projevech, jak je formuloval v jiných svých dílech, zejména v raném traktátu De gradibus humilitatis et superbiae, znovu se zde dočteme o polemických reakcích na Bernardovu Apologii.

Již zde byla hodnocena studie kol. Adámkové o stravovacích zvyklostech, řádech i zlořádech, vydaná v Revue Bénédictine. Podobně jako tento text, i podkapitola (s. 23-36) první části práce o Marii a Martě (vita activa, vita contemplativa), jejímž širším tématem je manuální práce mnichů, vyšla tiskem, a to v periodiku Studia theologica (2017, č. 4). Habilitační práce samozřejmě o této skutečnosti informuje v seznamu literatury a v poznámce pod čarou. Pro vztah textu kapitoly, jak jej máme v předloženém spise, a tištěné verze v uvedeném časopise, platí přibližně totéž, co jsem konstatovala u podkapitoly „Stravování“, jde o upravené znění publikované studie, jež ostatně nese podtitul „Pojetí práce u Bernarda z Clairvaux“. Obě verze nevycházejí pouze z Apologie, ale i z dalších Bernardových textů (Sermo In assumptione, další kázání, listy). Iva Adámková ovšem ví i píše o značné oblibě příběhu z 10. kapitoly Lukášova evangelia a o tom, že počínaje Origenem byl tento oddíl předmětem časté exegeze (s. 30, také pozn. 89). Z jejího výkladu sice vyplývá, na jakém (vlastně kompromisním) stanovisku v tomto ohledu je Bernard, nedozvíme se však, v čem je jeho postoj jiný, než s jakým se setkáme u jeho (aspoň západních, latinských) předchůdců, event. u mladších teologů. – K onomu „kompromisnímu“ názoru, I. Adámková v závěru kapitolky, s. 36: „I když se Bernard ve svých úvahách hlásí především k Mariině cestě, fyzické práci přičítá rovněž důležitou roli. Jak Martin, tak i Mariin úděl hodnotí jako komplementární činnosti, kterých je v životě klášterního společenství (téměř) stejným dílem

zapotřebí.“ Pokud vím, není zde Bernard nijak originální ani ojedinělý, ostatně brzy se objevuje „kompromisní“ ideál: *vita commixta*.

Jádrem předložené habilitační práce a jeho hlavním obsahem je následující text překladu Bernardovy Apologie, a to v souladu s opatřením rektora UK 17/ 2014, jímž se kromě případů daných vysokoškolským zákonem rozumí habilitační práci též „závažné překladové dílo, provázené vědeckou studií a komentáři patřičného rozsahu a kvality (především překlady starověkých, středověkých i raně novověkých uměleckých i vědeckých děl)“. Je proto povinností oponenta zhodnotit překladatelský výkon Ivy Adámkové. O jeho vysokém standardu nejsou žádné pochybnosti, Iva Adámková má za sebou vydatnou překladatelskou zkušenost (zejména svatodeniské spisy opata Sugeru). Překlad textu, jehož autorem je jeden z nejlepších stylistů a nejvášnivějších rétorů latinského středověku, vyžadoval spolehlivou znalost latiny, a to v jejím nesnadném a moderním jazykem těžko uchopitelném středověkém stadiu, a dovedné i vynalézavé zacházení s cílovým jazykem, češtinou 21. století. Iva Adámková se dobře vyrovnala s obtížemi středolatinšského lexika, mj bylo nezbytné: vyznat se v reáliích monastického života; orientovat se v Bibli, v patristické literatuře, exegetických i dalších teologických textech vrcholného středověku; hledat a najít náležitě české ekvivalenty; v jednotlivých případech dobře volit mezi možnostmi, jež dává tzv. konkordanční překlad, a vědět, kdy rezignovat a uchýlit se k synonymitě; umět nalézt nezbytnou rovnováhu mezi věrností originálnímu textu, respektem ke slovnímu materiálu, vyhnout se jak doslovnosti tak „volnosti“ překladu. – V každém případě splňuje překlad, který je součástí odevzdané habilitační práce, přední požadavek překladatelského řemesla či spíše umění – funkční soudržnost mezi výchozím a cílovým textem.

Jak předepisuje opatření rektora UK, překlad doprovázejí komentáře patřičného rozsahu a kvality jednak v podobě zde již zhodnocené úvodní studie, jednak jako poznámkový (umístěný pod čarou) aparát. Autorka je ve vysoké míře obeznámena s relevantní odbornou literaturou, ovšemže především zahraniční, čerpá z ní a cituje ji na pravém místě.

Navzdory tomuto téměř plně pozitivnímu popisu předloženého textu Ivy Adámkové nemohu spis doporučit k přijetí jako práci habilitační. Domnívám se, že nesplňuje zásadní požadavek na habilitační spis, neboť nepřináší nové vědecké poznatky. Je to dobře zřejmé i z pozorného čtení poznámkového aparátu – problémy, s nimiž habilitandka přichází a které se pokouší řešit, jsou v mediévistické literatuře řešeny již mnohokrát, a často jsou i vyřešeny. Iva Adámková si zvolila téma, spíše soubor témat, jež jsou odbornou literaturou historickou, filologickou, filozofickou, teologickou, uměnovědnou popsány důkladně, všestranně i do hloubky: dílo, působení, názory a nauky Bernarda z Clairvaux; jeho jazyk a styl; středověké mnišství; Regula Benedicti a její tradice i význam; neustálé (nejpozději od 9. stol. notorické) reformní snahy v rámci benediktinského řádu; clunyjská reforma; sváry a polemiky mezi clunyjskými a cisterciáky. Obávám se, že k těmto a dalším podobným okruhům lze těžko přinést něco zásadně nového, a také že těžko, pokud vůbec, si lze klást otázky nové a tudíž dosud neřešené. – Je ovšem velmi záslužné seznamovat s nimi pomocí kvalitních a dobře komentovaných překladů zainteresovanou vzdělanou a odbornou veřejnost – zejména při klesající znalosti pramenného jazyka. Této snahy se ujalo vydavatelské Oikúmené v několika řadách svých překladových publikací, v našem případě je řeč o „Knihovně středověké tradice“ (zahájil ji v r.1997 svazek Lenky Karfíkové, Hugo de Sancto Victore). Text, jež Iva Adámková předložila jako habilitační práci, vyšel jako 21. svazek této knihovny v r. 2018, a habilitační práce se od verze vydané v Oikúmené liší v nepatrné míře. Jako publikace v Knihovně středověké tradice je práce Ivy Adámkové možno říci bezvadná a recenzovala

bych ji s bezvýhradnou pochvalou, jen s několika málo okrajovými připomínkami, není to však habilitační spis. (In margine: z podoby, v níž byla práce předložena, je zřejmé, že z vydané publikace byla habilitační práce vytvořena narychlo – již nadpis na titulní stránce je nedbale rozčleněn, stránky udané v obsahu na str. 3-4 neodpovídají skutečnosti, citované autority jsou tu česky, tu latinsky, tu v obou jazycích – zjevný pozůstatek původní podoby textu pro odbornou veřejnost; jako by autorka měla sama dojem, že je práce málo obsáhlá, je na začátku i na konci očíslováno několik prázdných stránek; kapitola „Risus monasticus“ je ke spisu přičleněna dodatečně, k čemuž by nebyly výhrady, kdyby o tom její grafická podoba nesvědčila tak křiklavě.)

Předloženou práci Mgr. et Mgr. Ivy Adámkové, Ph.D., nedoporučuji k dalšímu habilitačnímu řízení.

Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.
(Ústav klasických studií, MU, FF)

V Brně 23. srpna 2019